

ספורט ככלי התורם לשילוב חברתי ולשינוי עמדות בקהילה – בראי האו"ם

שוש קמינסקי - ממונה על החטיבה הקהילתית ופיתוח משאבי ידע, בית איזי שפירא

מבוא

לאורך ההיסטוריה מילא הספורט תפקיד חשוב בכל החברות – הן למטרות תחרותיות והן למטרות פנאי. זוהי אחת הסיבות לכך שארגון האומות המאוחדות הגדיר ספורט ומשחק כחלק מזכויות אדם שיש לכבד ולאכוף בכל רחבי העולם. הודות ליכולת הייחודית של הספורט להתעלות מעל למחסומים לשוניים, תרבותיים וחברתיים, הוא משמש פלטפורמה מתאימה במיוחד ליישום אסטרטגיות של השתתפות, הכללה והתאמה. יתר על כן, הפופולריות האוניברסלית של הספורט ויתרונותיו בפיתוח יכולות פיזיות, חברתיות וכלכליות, ממצבים אותו ככלי אידיאלי לקידום הכללה החברתית של אנשים עם מוגבלויות ולטיפוח רווחתם האישית.

במשך השנים הוכר תחום הספורט ככלי שעלותו נמוכה אך שהשפעתו רבה בקידום של מאמצים הומניטריים ומאמצי פיתוח, וכן בהשכנת שלום. הכרה זו רווחת גם בקרב ארגונים לא ממשלתיים (NGOs) רבים, ממשלות, ארגוני ספורט וגופים נוספים. לאור זאת, ספורט נחשב להשקעה חשובה בהווה ובעתיד.

כבר בשנת 1978, באמנה הבין-לאומית לחינוך גופני ולספורט של אונסק"ו, זוהו ערכו של הספורט עבור אנשים עם מוגבלויות¹. האמנה קראה למדינות העולם לקדם הזדמנויות מיוחדות שיאפשרו לאנשים עם מוגבלויות לפתח את אישיותם ויכולותיהם, באמצעות תכניות לחינוך גופני ולספורט המותאמות לצרכים ולדרישות שלהם.

בשנת 1982, פיתח האו"ם תכנית אסטרטגית גלובלית במטרה לשקם אנשים². במסגרת התכנית הוצעה כי מדינות צריכות "לעודד צורות מגוונות של פעילויות ספורט של אנשים עם מוגבלות, [בין השאר], באמצעות מתן שירותים נאותים וארגון נכון של פעילויות אלה." בשנת 1993, אימץ האו"ם עקרונות וסטנדרטים לשוויון הזדמנויות לאנשים עם מוגבלויות, שהתייחסו גם לזכותם ליהנות מפעילויות ספורט.

בשנים שלאחר מכן נוסחו אמנות ונחקקו חוקים במדינות ובאזורים שונים ברחבי העולם, שהתייחסו גם להיבט של הספורט בחייהם של אנשים עם מוגבלויות, כמו: the Asian and Pacific Decade of the Disabled Persons 1993–2002 ; the African Decade of Disabled Persons 2000–2009 ; Americas for the Rights and Dignity of Persons with Disabilities 2006–2016.

אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות מדצמבר 2006 היא המסמך הבין-לאומי הראשון המחייב מדינות לעגן בחוק את זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות, לרבות זכויות הקשורות לספורט³. סעיף 30 (5) באמנה קובע: "במגמה לאפשר לאנשים עם מוגבלויות להשתתף בפעילויות נופש, פנאי וספורט, בשוויון עם אחרים, תנקוטנה מדינות שהן צדדים אמצעים הולמים על מנת: (א) לעודד את השתתפותם של אנשים עם מוגבלויות בפעילויות הספורט עם הכלל, ולקדם אותה בכל הרמות, במידה רבה ככל האפשר; (ב) להבטיח כי לאנשים עם מוגבלויות תהא ההזדמנות לארגן

¹ UNESCO, International Charter of Physical Education and Sport (21 November 1978) online: UNESCO

² United Nations, World Programme of Action Concerning Disabled Persons (3 December 1982)

A/Res/37/52, online: UN Enable

³ <http://index.justice.gov.il/Units/NetzivutShivyon/mishpati/Pages/Amana.aspx>

פעילויות ספורט ונופש המיועדות לאנשים עם מוגבלויות, לפתחן ולהשתתף בהן, ולמטרה זו לעודד מתן הדרכה, הכשרה ומשאבים הולמים, בשוויון עם אחרים."

תרומת הספורט לשילוב אנשים עם מוגבלויות ושינוי חברתי

בשנת 2003 הגדיר האו"ם ספורט כ"כל צורה של פעילויות גופניות שתורמות לכושר גופני, רווחה נפשית ואינטראקציה חברתית, כגון משחק, בילוי, ספורט מזדמן, או ספורט מאורגן או ספורט תחרותי, וספורט ומשחקים מקומיים."⁴

במסמך נוסף של האו"ם⁵ הובהר כי פעילויות ספורט מעצימות את האדם עם המוגבלות ומעודדות אותו למצות את מלוא הפוטנציאל שלו. באמצעות הספורט, אנשים עם מוגבלויות מתחזקים פיזית ונפשית, רוכשים מיומנויות חברתיות חיוניות, מפתחים עצמאות, ואף הופכים לסוכני שינוי חברתי המשנים את עמדות הסביבה. הספורט מלמד אנשים לתקשר בצורה מועילה ומנחיל ערכים של עבודת צוות, שיתוף פעולה וכבוד לזולת. המיומנויות והערכים הנרכשים באמצעות הספורט מיושמים גם בזירות פעולה אחרות, כמו תעסוקה ופעילות בקהילה.

בשנת 2008 הוכן לאו"ם דוח⁶ הכולל פרק⁷ על אנשים עם מוגבלויות (Persons with Disabilities) (Fostering Inclusion and Well-being). הדוח מגדיר פעילות גופנית כ"כל צורה של פעילות גופנית שתורמת לכושר גופני, רווחה נפשית ואינטראקציה חברתית, כגון משחק, נופש, ספורט מאורגן או תחרותי, וספורט מקומי ומשחקים."

בחיי היום-יום, בני אדם עם מוגבלויות נתקלים לעתים קרובות במחסומים חברתיים, ובחברות רבות מוגבלותם מעוררת עמדות שליליות ואפליה. כתוצאה מהסטיגמות הנלוות לנכות, אנשים עם מוגבלויות נעדרים בדרך כלל מפעילויות בקהילה, וכך נמנעות מהם הזדמנויות חיוניות להתפתחות ולהשתלבות חברתית. בחברות מסוימות, בני אדם עם מוגבלויות נחשבים לאנשים תלויים וחסרי מסוגלות, והם חווים הגבלות אשר חורגות הרבה מעבר למוגבלותם הממשית.

הדוח מבהיר כי פעילויות ספורט פועלות לשיפור רווחתם של אנשים עם מוגבלויות ולהכללתם בחברה בשתי דרכים עיקריות:

1. שינוי החשיבה והתפיסה של הקהילה לגבי בני אדם עם מוגבלויות.

ספורט יכול לעזור לצמצם משמעותית את הסטיגמה והאפליה הקשורות במוגבלות. בנוסף, הוא יכול לחולל מהפך בעמדות החברה כלפי אנשים עם מוגבלויות, היות שמעצם טבעו הוא מאפשר ביטוי של כישורים ויכולות. הפעילות הספורטיבית מאפשרת למקד את תשומת הלב ביכולותיהם של האנשים עם מוגבלויות ולדחוק הצדה את מוגבלותם. במסגרת פעילויות ספורט, לאנשים ללא מוגבלויות יש הזדמנות, לעתים לראשונה בחייהם, לקיים קשרי גומלין עם אנשים עם מוגבלויות בהקשר חיובי, ולראותם מגיעים להישגים שנחשבו בעבר לבלתי אפשריים. מפגש זה הוא בבחינת קריאת תיגר על הנחות שרווחו בעבר, והוא מאפשר לגבש הנחות חדשות מפני שהוא מעודד לראות את האדם ויכולותיו ולא את מוגבלותו.

2. שינוי התפיסה העצמית וההערכה העצמית של אנשים עם מוגבלויות.

⁴ Sport for Development and Peace: Towards Achieving the Millennium Development Goals. Report from the United Nations Inter-Agency Task Force on Sport for Development and Peace, 2003.

⁵ <http://www.un.org/wcm/content/site/sport/home/sport>

⁶ "SDP IWG Report "Harnessing the Power of Sport for Development and Peace: Recommendations to Governments.

⁷ Persons with Disabilities Fostering Inclusion and Well-being

העצמה מעניקה ביטחון וכוח. ספורט יכול לסייע לאנשים עם מוגבלויות לרכוש את הידע, הכישורים והביטחון הנדרשים להם כדי שיוכלו לתמוך באופן מועיל בעצמם ובאחרים. אנשים רבים עם מוגבלויות סובלים מהדרה חברתית ומרגישים שאין להם יכולת לשנות את מצבם. בנוסף, רבים מהם כלל אינם מודעים לכך שהם זכאים ליחס שוויוני, וכי יש להם זכויות שבני אדם אחרים, כולל המדינה, חייבים לכבדן. פעילויות ספורט, ובמיוחד פעילויות ספורט קבוצתיות, מאפשרות לאנשים עם מוגבלויות להרחיב את הידע והמודעות שלהם לגבי יכולותיהם וזכויותיהם.

הספורט יכול לחולל שינוי עמוק בחייהם של בני אדם עם מוגבלויות. לחלקם הוא מספק הזדמנות ראשונה לקבל החלטות בעצמם ולקחת סיכונים. מבחינת אחרים, רכישת הכישורים הדרגתית וצבירת הישגים בונות את הביטחון העצמי הדרוש כדי להתמודד עם אתגרי חיים אחרים, כגון השתלבות במסגרות של חינוך ותעסוקה. הספורט מספק לאנשים עם מוגבלויות הזדמנויות לפתח כישורים חברתיים, לרקום קשרי ידידות מחוץ למסגרת המשפחתית שלהם, ולקחת על עצמם אחריות ותפקידי מנהיגות. באמצעות הספורט, אנשים עם מוגבלויות לומדים מיומנויות חיוניות של אינטראקציה חברתית, מפתחים עצמאות, מעצימים את עצמם ומחוללים שינוי בחייהם שלהם ובחיים של בני אדם אחרים עם מוגבלויות.

שינוי העמדות בקהילה, לצד השפעתם של הקשרים הבין-אישיים הנרקמים בין אנשים ללא מוגבלויות לבין בני אדם עם מוגבלויות העוסקים בספורט, מצמצמים את ההדרה החברתית ואת הבידוד של אנשים אלו, ומסייעים לשלבם באופן מלא יותר בחיי הקהילה.

לכוחו של הספורט ככלי טרנספורמטיבי חשיבות מיוחדת מבחינתן של נשים עם מוגבלויות. נשים אלו סובלות לעתים קרובות מאפליה כפולה – הן על בסיס מגדר והן בשל מוגבלותן. ההערכה היא שבערך 93% מהנשים עם מוגבלויות אינן מעורבות בספורט, ובתחרויות בין-לאומיות המיועדות לאנשים עם מוגבלויות, רק שליש מכלל הספורטאים הם נשים. ההשתתפות בפעילויות ספורט יכולה לסייע בהפחתה של סטריאוטיפים מגדריים ושל תפיסות שליליות לגבי נשים עם מוגבלויות.

מקורות נוספים

<http://www.un.org/disabilities/>

<http://www.un.org/wcm/webdav/site/sport/shared/sport/pdfs/SDP%20IWG/Final%20SDP%20IWG%20Report.pdf>